

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

על כן לא יאכלו בניי את גיד הנשה

הלכה

חייב ישראל בשבע מצוות ב"נ

פרשת וישלח תשע"ט

שנה י"ח – קובץ ז' [תרס"ח]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109

ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

פרשת וישלח

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

"על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך
עד היום הזה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה" (פרק ל"ב פסוק
ל"ג).

א

ז' מצוות ב"נ לאחר שניתנה תורה

"ושים לבך על העיקר הגדול הנכלל במשנה הזאת והוא מה שאמר מסיני נאסר
לפי שאתה הראת לדעת שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום אין אנו עושין אלא
במצות הקב"ה ע"י משה רבינו ע"ה לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו, כגון זה
שאין אנו אוכלין אבר מן החי אינו מפני שהקב"ה אסרו לנו אלא לפי שמושה אסר
עלינו אבר מן החי במה שצוה בסיני שיתקיים איסור אבר מן החי, וכמו כן אין אנו
מלין מפני שאברהם אבינו מל עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י
משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו וכן גיד הנשה וכו', הלא תראה מה שאמרו
תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה מסיני וכל אלו מכלל המצוות" (רמב"ם בפירוש
המשנה מס' חולין סוף פרק ז').

וביאור דבריו דאף במצוות שניתנו לבני נח, אין אנו בני ישראל חייבין בהם משום
שניתנו לב"נ אלא משום שחזרו וניתנו לבנ"י בסיני ותרי"ג מצוות הכוללת את שבעת
המצוות שניתנו לב"נ כמקשה אחת ניתנו לישראל.

ולכאורה סתר הרמב"ם את דבריו וחזר מהם (פ"ט ממלכים ה"א):

"על ששה דברים נצטווה אדם הראשון על עבו"ז על ברכת השם על שפיכ"ד על
גילוי עריות ועל הגזל ועל הדינים, אעפ"י שכולן קבלה הן בידנו ממושה רבינו והדעת
נוטה להן, מכלל דברי התורה יראה שעל אלו נצטווה, הוסיף לנו אבמ"ה וכו' נמצאו
שבע מצוות וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם, נצטוה יתר על אלה במילה והוא
התפלל שחרית, ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפלה אחרת לפנות היום ויעקב הוסיף

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

גיד הנשה והתפלל ערבית ובמצרים נצטוו עמרם במצוות יתירות, עד שבא משה רבינו ונשלמה תורה על ידו".

ולכאורה משמע מדבריו שהתורה נשלמה ע"י משה רבינו, אבל לגבי ז' מצוות מה דהוה הוה, אלא שמשם הוסיף עליהם, ואכן ראיתי שכך כתב הגר"י ענגיל בספרו בית האוצר (ח"א מערכת א-ב אות ז') שדברי הרמב"ם סותרים אלה את אלה עי"ש.

אך לאחר העיון נראה דאין בזה סתירה, דאין כונת הרמב"ם בהל' מלכים דמצווים אנו בז' מצוות משום שאדם ונח ואברהם נצטוו בהם, ולא בא משה אלא להוסיף על מצוות אלה, דהלא להדיא כתב הרמב"ם בתחילת דבריו על מצוותיו של אדה"ר "שכולן קבלה הן בידינו ממש משה רבינו", וע"כ דכל כונת הרמב"ם שמשם הוסיף מצוות חדשות שלא נודעו לקודמיו אך פשיטא שמשם חזר על ז' מצוות דב"נ ואין אנו חייבין בהם אלא ע"י משה רבינו, אך מ"מ משה רבינו לא חידש מצוות אלה אלא חזר עליהם לחייב בהם את בני ישראל כשם שנצטוו בהם ב"נ, ולא בכדי ברית מילה קרויה בפניו בריתו של אברהם אבינו, וכן בפיה"מ שם כתב הרמב"ם "וכן אין אנו מלין מפני שאברהם מל את עצמו וכו' אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו, הרי שמשם צוה שתהא מצוה זו מוטלת עלינו כשם שנצטוו בה אברהם וכך בכל ז' מצוות ב"נ, ומשום כך נראה דאין סתירה בין דברי הרמב"ם ודבריו משלימים זה"ז.

ונראה הכרח לדברינו שאין כונת הרמב"ם בהל' מלכים דז' מצוות ב"נ כדקאי קאי שהרי מבואר ברמב"ם (פ"ט ממלכים ה"ט) שגזל דב"נ כולל "גונב נפשות וכובש שכר שכיר וכו' מה שאין כן בישראל", הרי דז' מצוות דב"נ שרשים הם וכוללים לאוים רבים שבישראל מצוות חלוקות הן [וכ"כ התוס' בב"מ ע"א ע"א דאיסור רבית נכלל באיסור גזל דב"נ עי"ש, ועיין ברמב"ן פר' וישלח דדינים דב"נ כולל כל המצוות והעבירות שבין אדם לחבירו עי"ש ודו"ק].

וע"כ דכשניתנה תורה נשתנו גדרי מצוות אלו בשעה שניתנו לישראל בסיני, וע"כ דאין כונת הרמב"ם שמשם לא בא אלא להוסיף על מה שניתן לפניו, ודו"ק בכ"ז כי קצתתי והדברים ברורים.

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

ובאמת אין נראה שהרמב"ם חזר בו ממש"כ בפיה"מ דהלא כתב שיסוד זה הוא "עיקר גדול" ובאגרת (נדפס בספר כתבי הרמב"ם ובנו הגר"א עמוד כ"ו) כתב שיסוד זה "לא יתעלם אלא ממי שלא עיין ולא הסתכל בעקרי הדת" ואיך נאמר שחזר בו מדברים ברורים כאלה וע"כ צ"ל כמו שביארנו.

ב

אם קטן חייב בשבע מצוות בני נח

כבוד ידי"נ הרב הגאון המופלא

רבי יעקב ויינגולד שליט"א

ראיתי את דבריו הנפלאים כדרכו בקודש, והנני במענה קצר.

בענין מה שחידשו כמה מגדולי האחרונים דקטן שיש בו דעת חייב בשבע מצוות בני נח, וכת"ר הוסיף לחדש לפי דבריהם דקטן חייב גם בכל המצוות השכליות לפי"ד רבינו נסים גאון דב"נ חייבים בכל המצוות השכליות (וכ"כ הנצי"ב בהסכמה לספר אהבת חסד לרבינו החפץ חיים עי"ש), וביקש את חוות דעתי בכל זה.

אכן חידוש זה מצינו בדברים רבים מגדולי האחרונים ובכללם הנחל יצחק חו"מ סימן ז' ענף ב', המנחת חינוך מצוה כ"ו, והאור שמח איסורי ביאה (פ"ג ה"ב), הדברי חיים (נזקי ממון סימן י"א) וחלקת יואב (סימן א').

וכע"ז כתב המנחת חינוך (מצוה י"ב) דסומא לרבי יהודה אף דפטור מכל המצוות חייב בשבע מצוות ב"נ. וגם בדבריו יש לפקפק לענ"ד כמבואר.

הנה לא אכחד, דמעולם היו דברי האחרונים הנ"ל תמוהים בעיני מאד מתרי ותלת טעמי, ואבאר:

א. מה ענין ישראל אצל בני נח, והלא כיון שנכנסו ישראל לברית וקבלו תורה בסיני כקטן שנולד הם ויצאו מכלל ב"נ, והלא כתב הרמב"ם בפיה"מ חולין סוף"ז דכל

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

המצוות שאנו מקיימים היום אין אנו מצווין בהם משום שכבר נצטוו נח ואברהם אלא משום שכך צונו בסיני, ומהי"ת לחדש שיש לישראל מצוה כלשהי מצד דיני ב"נ.

ודבר זה תמוה בעיני גם במה שחידשו האחרונים לגבי קטן, וגם במה שחידשו לגבי סומא לרבי יהודה דאף שפטור מן המצוות, מ"מ חייב הוא בשבע מצוות בני נח, כ"כ בשו"ת בשמים ראש. ולענ"ד תמוה מאד ליתן דין ב"נ לישראל, וכבר הארכתי בזה במנחת אשר לב"ק סימן נ"ה ובמנח"א לבראשית סימן מ"ב אות ט' והנני מעתיק כאן חלק ממש"כ שם.

"הנה כתב הרמב"ם בפירוש המשנה בחולין (סוף פרק ז') "ושים לבך על העיקר הגדול הנכלל במשנה הזאת והוא מה שאמר מסיני נאסר לפי שאתה הראת לדעת שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום אין אנו עושין אלא במצות הקב"ה ע"י משה רבינו ע"ה לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו, כגון זה שאין אנו אוכלין אבר מן החי אינו מפני שהקב"ה אסרו לנח אלא לפי שמושה אסר עלינו אבר מן החי במה שצוה בסיני שיתקיים איסור אבר מן החי, וכמו כן אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו מל עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו וכן גיד הנשה וכו', הלא תראה מה שאמרו תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה מסיני וכל אלו מכלל המצוות".

וביאור דבריו דאף במצוות שניתנו לבני נח, אין אנו בני ישראל חייבין בהם משום שניתנו לב"נ אלא משום שחזרו וניתנו לבנ"י בסיני ותרי"ג מצוות כמקשה אחת ניתנו לישראל. ולכאורה סתר הרמב"ם את דבריו וחזר מהם (פ"ט ממלכים ה"א), שם כתב "על ששה דברים נצטווה אדם הראשון על עבו"ז על ברכת השם על שפיכות דמים על גילוי עריות ועל הגזל ועל הדינים, אעפ"י שכולן קבלה הן בידנו ממושה רבינו והדעת נוטה להן, מכלל דברי התורה יראה שעל אלו נצטווה, הוסף לנח אבר מן החי וכו' נמצאו שבע מצוות וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם, נצטווה יתר על אלה במילה והוא התפלל שחרית, ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפלה אחרת לפנות היום ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית ובמצרים נצטווה עמרם במצוות יתירות, עד שבא משה רבינו ונשלמה תורה על ידו".

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

ולכאורה משמע מדבריו שהתורה נשלמה ע"י משה רבינו, אבל לגבי ז' מצוות מה דהוה הוה, אלא שמשם הוסיף עליהם, ואכן ראיתי שכך כתב הגר"י ענגיל בספרו בית האוצר (ח"א מערכת א' – ב' אות ז') שדברי הרמב"ם סותרים אלה את אלה.

אך לאחר העיון נראה דאין בזה סתירה, דאין כונת הרמב"ם בהל' מלכים דמצווים אנו בז' מצוות משום שאדם ונח ואברהם נצטוו בהם, ולא בא משה אלא להוסיף על מצוות אלה, דהלא להדיא כתב הרמב"ם בתחילת דבריו על המצוותיו של אדה"ר "שכולן קבלה הן בידינו ממש משה רבינו", וע"כ דכל כונת הרמב"ם שמשם הוסיף מצוות חדשות שלא נודעו לקודמיו אך פשיטא שמשם חזר על ז' מצוות דב"נ ואין אנו חייבין בהם אלא ע"י משה רבינו, אך מ"מ משה רבינו לא חידש מצוות אלה אלא חזר עליהם לחייב בהם את בני ישראל כשם שנצטוו בהם ב"נ, ולא בכדי ברית מילה קרויה בפנינו בריתו של אברהם אבינו, וכן בפיה"מ שם כתב הרמב"ם "וכן אין אנו מלין מפני שאברהם מל את עצמו וכו' אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו", הרי שמשם צוה שתהא מצוה זו מוטלת עלינו כשם שנצטוו בה אברהם וכך בכל ז' מצוות ב"נ, ומשום כך נראה דאין סתירה בין דברי הרמב"ם ודבריו משלימים זה"ז.

ומ"מ פשוט דאין לנו אלא תורת משה, ואין שום מצוה בבני ישראל משום דיני ב"נ.

ב. עוד קשה בעיני לחדש דקטן חייב במצוות כלשהן, והלא פטור קטן מן המצוות אינו גזה"כ כהלכתא בלא טעמא, אלא משום שאינו בר דעת, וכמ"ש רש"י בחגיגה ב' ע"א "דלאו בני דעה נינהו ופטורין מן המצוות". וכיון שירדה תורה לסוף דעתו והחונן לאדם דעת קבע בתורתו שאין לקטן דעת מספקת להיות אחראי על מעשיו ולשאת בחיובי המצוות ועונשן. כמה תמוה לומר שחייב במקצת המצוות ופטור ממקצתן. וכיוצא בדבר תמהתי במנחת אשר שמות סימן י"ב אות ב' על מה שרצו לחדש דקטן מצווה במצוות קידוש ה', עי"ש. (ויש שחידשו כן מכח לשון הרמב"ם פ"ה ה"א מיסוה"ת "כל בית ישראל מצווין על קידוש ה'", וכתבתי דאין לשון זה בהכרח כולל קטנים, דהלא גם חרש ושוטה בכלל ישראל הן, וכי נימא דאף הם חייבים, ועיין בהלכות תשובה פ"ג ה"ד "ונהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמע"ט מר"ה עד יוה"כ", אף דפשוט שאין הקטנים בכלל, ואכמ"ל).

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

ג. גם עצם דברי החת"ס בשו"ת יו"ד סימן קפ"ד וסימן שי"ז דשיעור גדלות דב"נ אינה תלויה בשנים וסימנים אלא בדעת וכל שיש בו דעת גדול הוא לענין חיובים ועונשים, אף שכתבו כן גם בשואל ומשיב מהדורה ב' חלק א' סימן י"ד ובמנחת חינוך מצוה ק"צ, וכ"כ גם בקרן אורה ובחידושי הנצי"ב בנזיר ס"ב, הדברים תמוהים לענ"ד, דא"כ מאי קמ"ל ברמב"ם בכתבו דגם בב"נ אין מענישין את הקטן, דממ"נ אם יש בו דעת הלא בר עונשין הוא ואם אין בו דעת מאי קמ"ל וכי יעלה על הדעת שהורגין תינוק בן יומו. וגם רחוק הדבר שבי"ד אמור לבחון את דעתו והבנתו של הקטן, ומה גבול שמת בזה לקבוע את מדת הדעת המחייבת עונש, ועוד דכל כה"ג הו"ל לרמב"ם לפרש ולא לסתום וסתימת לשונו של הרמב"ם ודאי משמעה דכגדר קטן בישראל כך גדר קטן דב"נ.

אלא נראה דכונת הרמב"ם בפ"ט ממלכים דלא ניתנו שיעורים לב"נ אינו אלא בשיעורי כזית דאבמ"ה, וכ"כ בקרית ספר שם "ולא ניתנו שיעורין של כזית וכיוצ"ב אלא לישראל". אמנם המאירי סנהדרין דף נ"ו כתב "שלא נאמרו השיעורים כולם אלא לישראל", אך גם בדבריו אפשר דאין הכונה אלא בשיעורים של החפצא כגון כזית, רביעית, כביצה וכדו' ולא לשיעור גדלות.

והנה כל הנ"ל נראה ברור מסברא, אך באמת הראיה הגדולה לסתור חידוש גדול זה (דקטן חייב בשבע מצוות ב"נ) היא מסתימת חז"ל והראשונים. הלא בחידוש גדול זה יש נפקותא גדולה בכל קטן, ואם נכונים הדברים איך סתמו ולא פירשו, וכבר כתב החזו"א (שביעית סימן ז' ד"ה טרם אכנס) "ושתיקתם כפירושם... וזו בלבי ההכרעה היתרה מכל הראיות". וכע"ז כתב הבית מאיר (או"ח סימן תמ"ג סעיף ב' ובבית אדם שער הקבוע סימן ז') "שנוח לי יותר ללמוד מסתימת הראשונים מפירושן של אחרונים". ועיין עוד בשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"ב סימן מ') "ודאי שאם יש מקום לחומרא זו לא ימלט שלא היו מזכירים אחד הפוסקים ראשונים ואחרונים".

הנני כופל תודה וברכה למע"כ שיזכה תמיד להגדיל תורה ולהאדירה.

אשר וייס

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

ג

אם יש ללמוד הלכה מן התנ"ך

כבוד ידי"נ ויקיר לבבי
האברך המופלא...

במה שלמד אחד הרבנים ממה שכתבתי במנחת אשר על התורה (דברים סימן ל"ב) בענין שאלת הפגיעה באזרחים בשעת מלחמה, והבאתי ראיות מן התורה והנביאים, והוכיח מזה דלשיטתי אפשר ללמוד הלכה פסוקה מן תנ"ך, ושאלת אם אכן יש לי בזה דעה עקרונית. וכתבת דשמו דיני מלחמה שאני ואין ללמוד מזה לשאר דיני תורה. ובאמת הדגשתי בשיעור שאמרתי בענין הנ"ל, דמכיון דמאז חורבן בית שני בטלה המלכות מישראל, ועם ישראל לא ערך מלחמות לא מצינו דיני מלחמה בפוסקים, ואף בדברי חז"ל לא מצינו הלכות מלחמה פרטיות ודקדוקיהן בהרחבה, ובהכרח יש הלכות מלחמה שאין להן ראיה אלא מכתבי הקודש.

אך בגוף הענין באמת מצינו בראשונים ובאחרונים שלמדו כמה הלכות מן הכתובים ללא כל מקור במשנה ובש"ס בין בדיני מלחמה ובין בדיני ממונות ובין באיסור והיתר וכן מצינו בפוסקים, ואציין ט"ז מקורות ודוגמאות:

אך אקדים ואומר שלענ"ד קשה ללמוד הלכות מן התנ"ך ואין לנו בבירור ההלכה אלא את דברי חז"ל והפוסקים, ובכל מקום שמצינו בגדולי הפוסקים שלמדו מן התנ"ך אין זה אלא במה שנראה להם מסברא ישרה ולא באו אלא למצוא מעין סמך ורמז בתורה שבכתב.

אמנם אף שאין ללמוד הלכה פסוקה מן התנ"ך ודאי שראוי ללמוד ממנה יסודות המוסר ואורחות יושר ודרכי הצדק כדי להאיר את הדרך נלך בה והמעשה אשר יעשון.

וטרם אבא אל העין אזכיר תשובה שכתבתי לאחד השופטים החשובים לפני שנים רבות בדיון שבא לפני בית המשפט בבעל שרצח את אשתו האם יורש הוא את נכסיה.

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

וכתבתי את הנלענ"ד דיש לשלול ממנו את הזכות לרשת את אשתו, והתבססתי בעיקר על הכתוב בספר מלכים (א' כ"א י"ט) בעקבות הריגתו של נבות היזרעאלי ע"י איזבל כדי למסור את כרמו לאחאב, שאלהו הנביא הוכיח את אחאב "הרצחת וגם ירשת", הרי דאין הדעת סובלת שהרוצח גם יבא על שכרו וירש את הנרצח. (עייין לקמן אות ב' מש"כ בזה).

ונראה כנ"ל דאף אם אין ללמוד הלכה פסוקה מפרשיות שבתנ"ך, ודאי יש ללמוד את דרכי המוסר והצדק והיושר מדברי התוכחה של נביאי ישראל הקדושים, וז"פ. ונחזה אנן.

א. כתב הרמב"ם בהל' מלכים (פ"ו ה"ז):

"כשצריך על עיר לתפשה, אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלש רוחותיה, ומניחין מקום לבורח ולכל מי שירצה להמלט על נפשו, שנאמר ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה מפי השמועה למדו שבכך צוהו".

הרי לן שהרמב"ם למד הלכה זו מהמפורש בפסוק במלחמת מדין. אך באמת כבר הביא הכס"מ שמקור הדברים בספרי. אמנם אין מפורש בספרי שזה מצוה לדורות אלא שכן צוה הקב"ה את משה במלחמת מדין, ומ"מ חזינן שהרמב"ם למד הלכה זו מהמפורש בתורה ללא מקור בדברי חז"ל שכך נצטוו לדורות.

אמנם גם הלכה זו מדיני מלחמה היא. אך באמת מצינו כיוצא בו גם בתחומים אחרים.

ותלת הלכתא בדיני דבר שלא בא לעולם מיעקב איש תם יושב אוהלים.

ב. בהלכות ערכין וחרמין (פרק ו' הלכה ל"א) כתב:

"יראה לי שאע"פ שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם אם אמר הרי עלי להקדישו הרי זה חייב להקדישו כשיבא לעולם משום נדרו, ואם לא הקדיש הרי זה עובר משום בל תאחר ולא יחל דברו ומשום ככל היוצא מפיו יעשה כשאר הנדרים".

ובהלכה ל"ג הוסיף לבאר:

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

"ראיה לדבר זה מה שאמר יעקב אבינו וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך ונאמר אשר נדרת לי שם נדר".

הרי שלמד מן הכתובים הלכתא גבורתא בהלכות ערכין, אמנם גם בהלכה זו נראה דסברא ישרה היא, ומשו"כ כתב הרמב"ם "יראה לי", וידוע דכך דרך הרמב"ם בבואו לחדש הלכה מסברא ללא מקור, וכך כתב כאן, אלא שהביא מעין ראיה מהכתובים.

ג. בשו"ת הריב"ש (סימן שכ"ח) הביא מש"כ הטור בשם אביו הרא"ש שלמד ממכירת הבכורה של עשו ליעקב דאעפ"י שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אם נשבע על כך מהני המכירה, והריב"ש חולק על זה. ובמנחת אשר (בראשית סימן ל') הארכת לבאר שורש הפלוגתא, עי"ש.

הרי לן עוד הלכתא גבורתא שלמד הרא"ש מיעקב אבינו.

ד. בקצות החושן (סימן של"ב ס"ק ו') למד אף הוא הלכה מחודשת בדין דבר שלא בא לעולם מיעקב אבינו, וממה שיעקב קנה את צאן לבן הוכיח דבשכירות חל קנין אף בדבר שלא בא לעולם, והביא שהתרומת הדשן (סימן ק"ל) פירש את קנינו של יעקב מדין קנה בהמה לולדותיה.

הרי לן הלכה נוספת שלמדו הפוסקים מחכמתו שלא יעקב אבינו ללא מקורות בדברי חז"ל.

וגם בכל אלה אפשר שהדברים לכשעצמן מתיישבים על הלב והסברא נוטה להם, אלא שמצאו מקור ורמז מיעקב אבינו, ודו"ק בזה.

ה. בהלכות שכירות (פי"ג ה"ז) כתב הרמב"ם:

"וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן, לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרץ האיש מאד מאד".

אך גם בהלכה זו י"ל שלמדנו מיעקב דרכי יושר ומדת הצדק והמשפט.

ו. וחידוש גדול יותר מצינו בדברי התוס' (קידושין נ"ב ע"א) שר"ת ס"ל דאין לארס צעירה לפני הבכירה, ודבר זה למדנו מלבן הארמי שאמר (בראשית כ"ט כ"ו)

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

"לא יעשה כן במקומו לתת הצעירה לפני הבכירה". וכ"כ הב"ח בחו"מ (סימן רמ"ח), והארכתי בזה בשו"ת מנחת אשר (ח"ב סימן ע"ד), עי"ש.

אך גם בזה נראה כנ"ל, דדברים לכשעצמן מתיישבים על הלב והסברא, אלא שמצאו מקור ורמז.

ז. ועיין עוד ברמב"ם (פ"א מאבל ה"ב):

"מאימתי יתחייב אדם באבל משיסתם הגולל, אבל כל זמן שלא נקבר המת אינו אסור בדבר מן הדברים שהאבל אסור בהן, ומפני טעם זה רחץ דוד וסך כשמת הילד טרם שיקבר".

ולכאורה למד הרמב"ם הלכה זו מדוד המלך שרחץ לאחר מות בנו.

אך באמת מקור הלכה זו במו"ק (כ"ז ע"א) אלא ששם אין המדובר אלא בכפיית המטה, והרמב"ם פירש דהלכה זו לא בכפיית המטה בלבד אמורה אלא בכל דיני אבילות, וכך פירש את מה שמצינו בדוד מלך ישראל.

ח. ועיין עוד בדברי הרמב"ם בהל' איסורי ביאה (פי"ב ה"י):

"אבל ישראל הבא על הכותית בין קטנה בת שלש שנים ויום אחד בין גדולה בין פנויה בין אשת איש ואפילו היה קטן בן ט' שנים ויום אחד כיון שבא על הכותית בזדון ה"ז נהרגת מפני שבא לישראל תקלה על ידיה כבהמה ודבר זה מפורש בתורה שנאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרוגו".

וגם הלכה זו למד הרמב"ם מן המפורש בתורה בבנות מדין שנצטוו להורגן ואין להלכה זו מקור בדברי חז"ל.

אך באמת כבר פקפק המ"מ בראיית הרמב"ם דהלא הוראת שעה היתה וגזה"כ, דהלא כל הראויה לביאה נהרגה ולא רק אלה שבאה תקלה על ידן. וע"כ צ"ל דהרמב"ם חידש הלכה זו מן הסברא דכיון שבאה תקלה על ידן יהרוגו, והביא כמעין סמך מן המקרא וכמו שפירש גם המ"מ, ודו"ק בזה.

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

וגם בפוסקים מצינו שלפעמים למדו מן התנ"ך.

ט. והנה נחלקו הפוסקים אם מותר להתענות בראש השנה, וי"א דמצוה להתענות, והארכת בזה במנחת אשר מועדים (ח"א סימן ב').

וכתב הט"ז (או"ח סי' תקצ"ז סק"א) "ראייה שאין עליה תשובה" מאלישע שאכל אצל השונמית, ואיתא במדרש שאותו היום ראש השנה היה, הרי דמותר לאכול בראש השנה.

הרי לן שרבינו הט"ז למד הלכה מן הכתובים וכתב דהוי ראייה שאין עליה תשובה.

י. הנה כתב הרמ"א ביו"ד (סימן שס"ח ס"א):

"וכן אין ליקח מקרקע עולם של קבר, אף על גב דמותר בהנאה (כן משמע מהרא"ש והמרדכי). וכל זה אינו אלא משום כבוד המתים, ולכן אם צריך אותו לרפואה, שרי (ג"ז במרדכי). וכן מותר ליהנות מהעשבים שעל הקברות או פירות אילנות שעליהם לצורך הקברות, כגון שהמושל עובד כוכבים מרעה בהמות על הקברים וא"א למחות בידו כי אם בהוצאה מרובה, ואין יד הקהל משגת, מוכרים דברים אלו כדי להציל הקברות מיד עובדי כוכבים, שזהו כבוד המתים (ת"ה סימן רפ"ד ומהרי"ו סימן נ')."

והנה איסור זה ליהנות ממה שגדל בבית הקברות מפורש ברייתא וכן למדנו במס' מגילה (כ"ט ע"א): "בית הקברות אין נוהגין בהן קלות ראש... ואין מלקטין בהן עשבים, ואם ליקט - שורפן במקומן מפני כבוד מתים".

הרי שהתירו לעבור בידים על איסור דרבנן כדי למנוע בזיון גדול יותר לבית הקברות ע"י הנכרים.

ובבהגר"א כתב (שם ס"ק ה') "וראייה מחזקיהו שקצץ דלתות היכל להציל שאר המקדש". וכ"ה בשו"ת מהר"י וייל שם.

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

ומקור הדברים בספר מלכים (ב' י"ח ט"ו – ט"ז): "ויתן חזקיה את כל הכסף הנמצא בית ה' ובאצרות בית המלך. בעת ההיא קצץ חזקיה את דלתות היכל ה' ואת האמנות אשר צפה חזקיה מלך יהודה ויתנם למלך אשור".

הרי לן שמהר"י וייל למד הלכה ממעשה דחזקיהו מלך יהודה. ועיין מש"כ בזה בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סימן פ"ב).

יא. בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן י' – י"ב) כתב להתיר שריפת ספרי קודש כדי למנוע בזיון גדול במקום שא"א לקוברן בכבוד. והביא ראיה משאול המלך ששלח יד בנפשו כדי שלא יתעללו בו הפלשתים.

והגאון בעל כנסת יחזקאל (שם סי' י"א ובשו"ת כנס יחזקאל סימן ל"ז) חלק עליו ודחה את הראיה משאול המלך, והשבו"י השיב על דבריו (שם בסימן י"ב).

הרי לן דגם האחרונים לפעמים למדו הלכה מן התנ"ך.

יב. ועיין במשך חכמה (שמות ד' י"ט) שכתב להוכיח ממה שאמר הקב"ה למושה "לך שוב מצרימה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך" דאילולי מתו היה פטור מלסכן את נפשו אף שכל ישראל צריכים לו. וכתב שמכאן למד הרמב"ם הלכה דאין הגולה יוצא מעיר מקלטו אף אם כל ישראל צריכין לו, עי"ש. (ועיין מה שכתבתי בזה בשו"ת מנחת אשר ח"א סימן קט"ו אות ו' ואכמ"ל).

יג. כתב האור שמח (פי"ד מאבל הט"ו ד"ה אמנם דא ברור) דמותר לפנות מת מקברו למקום שנקנה ויועד לקברי משפחתו אף אם שאר בני המשפחה עדיין בחיים, והביא ראיה מהכתוב בסוף ספר יהושע (כ"ד ל"ג) שקברו את אלעזר הכהן בגבעת פנחס בנו ולא בשילה, עי"ש.

והגאון הלך בדרכו ללמוד הלכה מן הכתובים.

ועיין באגרות משה (יו"ד ח"א סימן רל"ח) שכתב לעומתו דאין ללמוד הלכה מן הכתובים, עי"ש.

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

יד. ומאידך מצינו למרן האגרות משה (יו"ד ב' סימן ק"ג) שהוכיח ממעשה דפילגש בגבעה שמותר להשתמש באברי המת ולהפגין אותם ברבים במקום הצורך, שהרי ניתחו את הפילגש ל"ב נתחים ושלחום לכל גבול ישראל, עי"ש.

ומלבד מה שסתר האג"מ דברי עצמו שתמה על האור שמח שלמד הלכה מן הכתובים, יש לפקפק טובא בראיה זו, ונראה דמעשה דפילגש היה הוראת שעה עפ"י נביא, ואכמ"ל.

ובאמת נראה פשוט דאין ללמוד הלכה מן התנ"ך מטעמים רבים, ולא ח"ו משום שאנשי התנ"ך לא נהגו לפי ההלכה כמו שאמרו המשכילים והכופרים עפ"י הפומייהו, אלא משום שהדברים עפ"י רוב לא נתפרשו כראוי לפרטיהם ואין בידינו לדעת ולפרש את נסיבות הענין, ולפעמים מדובר בהוראת שעה מפי הנביא שיש בידו לעקור דבר מה"ת בהוראת שעה. ואם אמרו חכמים שאין למדין הלכה מן האגדה ק"ו שאין למדין הלכה מן המקראות.

ורגיל אני לומר שאין אנו יודעים כלל איך ללמוד את התנ"ך וכל עמלנו להבין איך למדו חז"ל את התנ"ך, ושלא אין אנו יודעים איך ללמוד את הגמרא וכל עמלנו להבין איך הראשונים למדו את הגמ', ואין לנו בבירור הלכה אלא דרך המלך שנמסרה לנו מדור דור, עמל ויגיעה במקורות הגמ' וממנה לראשונים ופוסקים גדולי הדורות לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

אלא שלפעמים הביאו הראשונים סמך מן הכתובים למה שנראה להם מן הסברה או ממקורות נוספים בדברי חז"ל כנ"ל.

טו. ואציין לדוגמא את מש"כ בשו"ת הרא"ש (כלל ק"ז סימן ו') להוכיח דאפשר לדון דיני ממונות עפ"י אומדנא ממשפט שלמה, אך מדקדוק בדבריו נראה דעיקר הסתמכותו על המבואר בב"ב (נ"ח ע"א) דרב בנאה נהג כן בדו"ד בענין ירושה. אלא שהביא סמך אף ממשפט שלמה. (ועיין בזה במנחת אשר בראשית סימן ס"א, ואכמ"ל).

חיוב ישראל בשבע מצוות ב"נ

טז. וכך נראה במה שהביאו הפוסקים מספר חסידים שאפשר לדון עפ"י גורל מיונה הנביא שהושלך לים עפ"י גורל, והביאו בפתחי תשובה (יו"ד סימן קנ"ז סקי"ג), דנראה עיקר שלמדו כן מחלוקת הארץ, אלא שהביא סמך מהא דיונה הנביא.

ואפשר שלא למדו מן התנ"ך הלכה אלא שיש תוקף בגורל ודומה הוא לרוח נבואה וממילא קבעו מסברא שבאין דרך אחרת יש לסמוך על הגורל.

ובאמת כל דברי ספר חסידים סמומים ועלומים, ועל אף שאין ספר זה מן הפוסקים ואין דבריו אלא דברי קבלה ומסתורין, מ"מ הרבה מדבריו נתקבלו בחרדת קודש ע"י הפוסקים לדורותיהם.

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה

"על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על
כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה"
(פרק ל"ב פסוק ל"ג).

הן מאכלות אסורות מן החוקים המה שטעמם לא נתפרש בתורה,
חקים חקתי גזירות גזרתי ואין לך רשות להרהר אחריהם, ומכל
המאכלות האסורות שבתורה לא מצינו אלא אחת שטעם איסורה
מפורש בתורה, והיא מצות ל"ת דגיד הנשה שנאמר בה "על כן לא
יאכלו בני ישראל את גיד הנשה". ויש לעיין אפוא בכוונת התורה בטעם
מצוה זו.

ושלש דרכים מצינו בדברי רבותינו הראשונים:

א. כתב הרשב"ם בפירושו עה"ת:

"על כן לא יאכלו – לזכרון גבורתו של יעקב ונס
שעשה לו הק' שלא מת".

וחידוש יש בדבריו דלא מצינו בשום מקום זכר לנס שהוא בל"ת,
ולעולם זכר לנס אינו אלא בקום ועשה כגון סוכה מצה ומרור, וכן נר
חנוכה ומקרא מגילה מדברי קבלה ודברי סופרים.

ב. כתב החזקוני:

"בדין הוא שיש לקנוס ולענוש בני ישראל מאכילת גיד
הנשה שהניחו את אביהם הולך יחידי".

וגם דבריו חידוש הם דלאו זה לדורות נאמר משום קנס לבני יעקב.

ג. כתב החינוך (מצוה ג):

"משרשי מצוה זו, כדי שתהיה רמז לישראל שאף על

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה

פי שסיבלו צרות רבות בגליות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם ושםם, ויבוא להם גואל ויגאלם מיד צר. ובזכרם תמיד ענין זה על יד המצוה שתהיה לזכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם. ורמז זה הוא לפי שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו, שבא בקבלה שהיה שרו של עשו, רצה לעקרו ליעקב מן העולם הוא וזרעו ולא יכול לו, וציערו בנגיעת הירך, וכן זרע עשו מצער לזרע יעקב, ולבסוף תהיה להם ישועה מהם, כמו שמצינו באב שזרחה לו השמש לרפואתו ונושע מן הצער, כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו, אמן במהרה בימינו".

בקש שרו של עשו לעוקרנו מן העולם - ולא יכול לו. יזכרו זאת ישראל לדורותם באי אכילתם את גיד הנשה. בטוחים יהיו שלא יאבדו.

ובזוה"ק איתא:

"... ולקבל שס"ה יומי שתא, והא תשעה באב חד מנהון, דאיהו לקבל סמא"ל, דאיהו חד מאינון שס"ה מלאכין (נ"א יומין), ובגין כך אמרה אורייתא לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, א"ת לאסגאה תשעה באב, דלא אכלין ביה ולא שתין, ובגין כך חזא קב"ה כלא, ונרמז בהון רמז ליעקב. ויאבק איש עמו, בכל יומי שתא ובכל שייפין דיעקב, ולא אשכח בר ההוא גיד הנשה, מיד תשש חיליה דיעקב, וביומי שתא אשכח יום תשעה באב, דביה אתתקף ואתגזר דינא עלנא, ואתחרב בי מקדשא, וכל מאן דאכיל בתשעה באב כאילו אכיל גיד הנשה)".

(תרגום לשונו) – "... וכנגד שס"ה ימי השנה, והרי תשעה באב אחד מהם הוא שהוא כנגד סמא"ל, שהוא אחד מאותם שס"ה ימים, ובגלל זה אמרה התורה לא יאכלו בני

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה

ישראל את גיד הנשה "את" לרבות תשעה באב ("את" ר"ת "אב תשעה" - כן כתב האר"י הקדוש בספר פרי עין חיים, שער חג השבועות פרק א'), שלא אוכלים בו ולא שותים, ומשום כך ראה הקב"ה את כולם, ונרמז בהם רמז ליעקב. ויאבק איש עימו בכל יומי השנה ובכל עצמותיו של יעקב, ולא מצא חוץ מגיד הנשה, מיד תשש כוחו של יעקב, וביומי השנה ישנו יום תשעה באב שבו מתחזק ונגזר דין עלינו, ונחרב בית המקדש, וכל מי שאוכל בתשעה באב כאילו אוכל גיד הנשה".

יום תשעה באב מכוון כנגד מצות גיד הנשה, ונראה להוסיף בזה טעם ותבלין בעומק הדברים לפי"ד החינוך.

ויתירא מזו מצינו בסדר הדורות (אלף השלישי) שהמאבק בין יעקב ושרו של עשו היה בתשעה באב, וכ"כ בדרשות החת"ס (סוכות), והדברים נפלאים.

כי דווקא ביום הקשה הזה, יום המר והנמהר שבו חרבו מקדשי ד' וגלו ישראל מעל אדמתם, יום שאין קשה ממנו בתולדות ישראל, עלינו להתחזק באמונה ולזכור שכבר ניסה שרו של עשו לעקור את יעקב מן השורש - וכבר נתברר בניסיון שאין הוא יכול - לא הורשה לעשות כן.

לא חגר שרו של עשו חרבו על מתניו אלא בשל יעקב. לא עם אברהם ולא עם יצחק יצא למלחמת החרמה. דווקא בכוחו של יעקב לקבוע את סיום המלחמה - ולסיימו עד עלות השחר. ומה כוחו של יעקב?

- ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו - ראה של אדום עולה ולא ידע כמה. באותה שעה נתיירא יעקב אבינו ואמר שמא לזה אין לו ירידה? א"ל הקב"ה - אפילו אתה רואה עולה אצלי משם אני מורידו ... משם אורידך נאום ד'. אפשר ולא גילה הקב"ה מתי זמן שקיעתו של עשו, אך הקב"ה

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה

הבטיחו במה הוא נופל.

בסולם יהיה עשו יורד - סולם גמטריא קול. קול תפילת הצדיקים וקול תורתם סולם הוא למלאכים להעלותם ולהורידם. וכך כתב בעל הטורים: "סולם. בגימטריא קול, שקול תפלת הצדיקים הוא סלם למלאכים לעלות בו. וכן עלה המלאך בלהב הקרבן והתפלה היא העבודה. לכך כל מי שמתכוין בתפלתו הסלם שלם בשליבותיו ויכולים לעלות בו".

ועוד זאת גילה לנו בעל הטורים:

"סלם. בגימטריא סיני שהראהו מעמד הר סיני".

בעמל תורת סיני ויגיעתה בקול תפילה ובקול תורה ירומו בני יעקב בסולם - ומשירומו בני יעקב בהכרח ירדו בני עשו - כשזה קם זה נופל.

עד אחרית הימים מגיע אבקו של יעקב. ואימתי אחרית הימים זו?

כתב בעל האור החיים:

"יתבאר הכתוב על דרך מאמר הובא בספר זוהר חדש (ח') כי ד' גליות של ישראל כל אחד מהם נגאלו ממנו בזכות אחד, גלות הראשון נגאלו בזכות אברהם אבינו ע"ה, ב' נגאלו בזכות יצחק, ג' בזכות יעקב, והד' תלוי בזכות משה, ולזה נתארך הגלות כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצות אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה".

והדברים מבהילים. וכי לא יחפוץ משה לגאול בניו ולחלצם ממצור, הן זה האיש משה נשא על שכמו טורח משא העם ומשאו כאשר ישא האומן את היונק, זה האיש המחנך בעד חטאתם בקול שוועה, אם ימחה שמו ולא יפקד עוד בספר תורת האלוקים. כלום יתכן שהוא אשר לא ירצה להביא גואל לבניו?

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה

אכן פשוט הוא כי חפץ משה לגאול את בניו. מחלה ומפלל הוא להחיש פעמי גאולתם, שאין בו כח אם לא בתורה ובעמלה. הוא שאמר הכתוב "זכרו תורת משה עבדי, אשר ציויתי אותו בחורב".

ויקרא את שמו ישראל

פירוש נפלא חידש החתם סופר, הנה המלאך אמר "ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל" (ל"ב כ"ט) אך לא כך אמר הקב"ה אלא ויאמר לו אלקים "שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל" (ל"ה י'). שרו של עשיו רצה למחוק לחלוטין את השם יעקב אך הקב"ה אמר שמך יעקב משום שיעקב ישראל בגי' קרע שטן.

לאחר שהשטן שהוא שרו של עשו רצה לקעקע את כל שרש העם ולהעבירו מן העולם, ויעקב גבר עליו ושבר את כחו הוסיף לו הקב"ה שם שהוא בגמטריא קרע שטן. אך השטן בעצמו שרו של עשו ניסה לעקור את מלא שמו של יעקב ולבטל מעל עצמו את גזירת הקריעה והכליון. אלא שהקב"ה קבע שאכן יעקב וישראל יהיה שמו.

אמנם כאשר נספור אותיות אלה נמצא שיעקב וישראל עולים למספר 723 כאשר קרע שטן עולה 729.

אלא שכבר כתב רש"י (בחוקותי כ"ו מ"ב) "בחמשה מקומות נכתב יעקב מלא ואלהו חסר, יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו" כאשר מדובר בכוחו של יעקב לקרב את גאולת ישראל מופיע יעקוב מלא, בימי הגלות צריכים אנו את כוחו של יעקב אבינו ובימים ההם יעקב הוא זה שקורע כוחו של שטן, כי יעקב מכל אבותינו הקדושים הוא זה שבמאבקו עם שרו של עשיו כבש את דרכו של כלל ישראל עד הגאולה העתידה והוא שכתב רש"י (ל"ג י"ד) "עד אשר אבא אל אדוני שעירה ואימתי אילך בימי המשיח שנאמר ועלו

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה

מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיר".

ומה נפלא הרמז שכתב הבעל הטורים:

**"אבא אל אדוני שעירה. ס"ת אליה. אבא עולה ד'. רמז
לאחר ד' גליות יבא אליה לפני בא יום ה' הגדול והנורא
ואז ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו".**

**וגם ברמז זה בא אליה חסר דבכל הנוגע לגאולה העתידה יעקוב מלא
ואליה חסר.**

**וכך הדברים גם עפ"י קבלה, פוק חזי מש"כ בזוה"ק פר' וירא (קי"ט
ע"א):**

**"ר"ש פתח ואמר (ויקרא כ"ו) וזכרתי את בריתי יעקוב
מלא בוא"ו... אבל האי קרא על גלותא דישראל אתמר
דכד אינון גו גלותא ההוא זמנא דיתפקדון (בית יעקב)
יתפקדון ברזא דוא"ו ואיהו באלף שתיתאה".**

הרי לן מכבשוננו של עולם דיעקוב מלא קשור לגאולת ישראל.

**אכן יעקוב ישראל בגמטריא קרע שטן, ובזכותו של יעקב איש תם
ומאבקו עם שרו של עשו נזכה בקרוב בימינו לגאולה שלימה במהרה
בימינו אמן.**

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

